

به نام خدا

مبادی
سواد بصری
گفتنی، ای، دانندگی

سرپرست گروه ترجمه:
محمد حامد مسیح تهرانی

انتشارات سروش دانش
ناشر کتاب های فنی، مهندسی و معماری

سرشناسه: داندیس، دونیس ا.

Dondis, Donis A

عنوان: نام پدیدآور: مبادی سواد بصری/دنیس ای. داندیس؛ سرپرست گروه ترجمه محمد حامد مسیح تهرانی.

مشخصات نشر: تهران: سروش دانش، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۲۶۶ ص.

شابک: : ۰۱-۲-۹۹۷۳-۹۶۴-۹۷۸-۱۲۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیفا

یادداشت: عنوان اصلی: A primer of visual literacy, 1973.

یادداشت: کتاب حاضر در سالهای مختلف توسط مترجمان و ناشران متفاوت ترجمه و منتشر شده است.

موضوع: هنر -- فن

موضوع: ترکیب بندی (هنر)

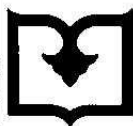
موضوع: ادراک بصری

شناسه افزوده: مسیح تهرانی، محمد حامد، ۱۳۶۴ - مترجم

رده بندی کنگره: ۷۲/۵۲ NV۴۳۳

رده بندی دیویی: ۷۰۲/۸

شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۴۹۱۱۵

نام کتاب: مبادی سواد بصری

ناشر: سروش دانش

مؤلف: دنیس ای. داندیس

مترجم: محمد حامد مسیح تهرانی

ویراستار: هانیه بیابانی - مریم مردآزاد

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

چاپ: مهراب

صحافی: امیر کبیر

شابک: : ۰۱-۲-۹۹۷۳-۹۶۴-۹۷۸

این اثر مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ است. هرکس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر و مولف نشر یا بخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار میگیرد.

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خیابان اردیبهشت، کوچه درخشان، پلاک ۴

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۱۶۶۶

www.soroushdanesh.com

۷	پیشگفتار
۱۱	فصل اول: خصوصیات و محتوای سواد بصری
۴۱	فصل دوم: ترکیب‌بندی؛ راهنمایی برای سواد بصری
۶۵	فصل سوم: عناصر پایه در یک ارتباط بصری
۹۹	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یک پیام بصری
۱۲۱	فصل پنجم: تحرک و پویایی در کنتراست
۱۴۹	فصل ششم: تکنیک‌های بصری؛ راه‌های ارتباط بصری
۱۸۱	فصل هفتم: شکل‌گیری سبک بصری
۲۰۷	فصل هشتم: هنرهای بصری؛ عملکرد و پیام
۲۵۷	فصل نهم: سواد بصری برای چه و چگونه؟
۲۶۵	واژه‌نامه

به نام او

یادداشت مترجم

سال‌هاست که کتاب مبادی سواد بصری را به دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی و همچنین رشته‌های مختلف هنری درس داده‌ام و بازخوردهای متفاوتی از آنها درباره این کتاب دریافت کرده‌ام. بزرگترین مشکلی که این دانشجویان با کتاب مذکور داشته‌اند، نحوه ترجمه و سخت بودن بیان مترجمان قبلی کتاب بوده است.

این مشکل بقدری فزاینده بود که بر آن شدم تا کتاب را مجدداً ترجمه نمایم. با توجه به ضعف این حقیر در امر ترجمه، از دوستان و همکاران خود که همگی از دانشجویان سابق اینجانب بوده‌اند و آشنایی کاملی با کتاب مبادی سواد بصری و مباحث آن داشته‌اند، کمک‌های شایان و قابل توجهی گرفته‌ام که وظیفه خود می‌دانم در اینجا از آنان تشکر و قدردانی ویژه‌ای به عمل آورم و برای یکایک آنان بهروزی و موفقیت روزافزون را از خداوند متعال خواستارم.

با سپاس از خانم‌ها مرضیه خان احمدی، مریم مردآزاد و هانیه بیابانی و همچنین پدر و مادر مهربانم که همواره در تمام مراحل زندگی پشتیبان من بوده‌اند.

محمد حامد مسیح تهرانی

اردیبهشت ماه یک هزار و سیصد و نود و چهار

اگر اختراع حروف چاپى را از عوامل مؤثر در توسعه و گسترش سواد كلامى و نوشتارى بدانيم، مى‌توان گفت كه دوربين عكاسى و ابزارهاى مشابه آن نيز از عوامل تأثيرگذار در آموزش سواد بصرى در جهان است. توليد ابزارهاى مانند فيلم، تلويزيون و كامپيوتر در دورهٔ معاصر از مسائل اجتناب‌ناپذير عصر حاضر است؛ اما متأسفانه بهره‌مندى از آنها مختص گروه‌هاى خاص و يا افراد متخصص است.

هنر و مفهوم آن و همچنين شكل و كاربرد آن و به‌طور كلى بيان و شيوه ارتباطات بصرى در عصر تكنولوژى دستخوش تحولات بزرگى شده است؛ البته بدون كمترين تغييرى در مفاهيم زيباشناسى هنر. با وجود تحولات اساسى در ويژگى‌ها و مشخصات هنر‌هاى بصرى و نوع ارتباط آن با مردم جامعه و شيوه‌هاى آموزشى، اما هنوز هم معانى و مفاهيم زيباشناختى در عرصه هنر مبتنى بر ديدگاه‌ها و تصورات گذشته باقى مانده است. يكى از اين ديدگاه‌ها اين است كه ادراك و خلق يك پيام بصرى بايد بر مبنائى نيروى كشف و شهود و يا به صورت غيرارادى و الهامات ما باشد؛ به عبارت ديگر نقش تفكر و تعقل ناديدده گرفته شده است و صرفاً معيارها بر مبنائى احساس بيننده و يا هنرمند است كه بدون شك چنين ديدگاهى فاقد ريشه‌هاى عقلاى و منطقى است، چرا كه تبادل اطلاعات در تمام انسان‌ها از فيلتر تجزيه و تحليل و تفاسير فردى عبور مى‌كند. بيان بصرى در شرايط متفاوت، معانى و مفاهيم گوناگونى خواهد داشت و اين نوع بيان حاصل پيچيدگى‌هاى ذهن و نوع آگاهى انسان است كه تاكنون به درسى ارزىابى و شناخته نشده است. هدف از شكل‌گيرى اين كتاب، شناخت و درك بهتر ويژگى‌هاى مهم هوش بصرى است. علاوه بر اين، موضوعاتى همچون؛ عناصر پايه در ارتباطات بصرى، آشنائى با برخى از سبك‌ها و تكنيك‌ها، تركيب‌بندى (كمپوزيسيون) و انواع آن، تحليل و ارزىابى پيام‌هاى بصرى و در نهايت عملكرد و پيام موجود در هنر‌هاى بصرى مورد تحليل و بررسى قرار گرفته است. بدون شك مطالعهٔ اين كتاب منجر به دستيابى به راهكارهاى ساده و يا

مطلق برای تسلط بر زبان تصویر نخواهد شد؛ اما می‌تواند راهکاری مناسب برای آشنایی با شیوه‌های گوناگون در ترکیب‌بندی و کارایی آن در طراحی و همچنین خلق ساختارهای بصری باشد. در این کتاب نظریه، عمل، تعاریف و تمرین‌ها در کنار هم پیش رفته‌اند؛ چرا که بررسی هر یک از آنها بدون دیگری منجر به درک و شناخت اصول و روش‌های زبان بصری نخواهد شد و بهره‌مندی از تمام آنها در کنار هم ابزاری مناسب برای تعامل انسان‌ها به حساب می‌آید.

زبان، اصلی‌ترین و طبیعی‌ترین شیوه برقراری ارتباط میان انسان‌هاست. در ابتدا به شکل شنیداری و به مرور به صورت سواد (که شامل خواندن و نوشتن است) کامل شده است. مراتب تکامل به همین شیوه، باید در سایر استعدادهای بشری (مانند تصورات ذهنی، قدرت طراحی و خلق یک اثر بصری، ساخت یک ابزار ساده، طراحی سمبل و یا یک نماد، تصویرسازی و نقاشی) گسترش یابد. استعدادهایی مانند تصویرسازی و یا نقاشی در گذشته منحصر به هنرمندان و یا افراد آموزش‌دیده بود، در حالی که امروزه تمام علاقه‌مندان می‌توانند تنها با یادگیری تکنیک‌های محدود و استفاده از ابزارهایی مانند دوربین عکاسی به استعدادهای توانایی‌های خود پی ببرند. اما باید توجه داشته باشیم که بازآفرینی محیط پیرامون به کمک دوربین عکاسی نمی‌تواند به تنهایی باعث ایجاد یک بیان بصری هنرمندانه و مطلوب شود. به کارگیری مناسب قابلیت‌های عکاسی نیازمند فراگیری اصول و قواعد ترکیب‌بندی‌های بصری است؛ همانطور که چاپ کتاب از جمله عوامل مؤثر در گسترش علوم و سواد و آموزش در جوامع بشری است، ابزارهایی مانند تصاویر و دوربین عکاسی نیز نقش مؤثری در ترویج سواد بصری دارند. «طی قرون سیزده تا شانزده میلادی تغییرات قابل توجهی در دستور زبان انگلیسی به وجود آمد؛ نحوه قرارگیری لغات در یک جمله، مهم‌تر از صرف کلمات گشت و این گرایش در نوع شکل‌گیری لغات نیز رخ داد. پس از اختراع صنعت چاپ هر دو گرایش به سرعت رواج یافت و ساختن جملات صرفاً شنیداری نبود، بلکه بصری و نوشتاری شده بود.»^۱

1. Marshall Mc Luhan, «The Effect of the printed Book on language in the 16th Century» in Exploration in communications, Edmund carpenter and Marshall Mc Luhan, eds (Boston, Mass.: Beacon press, 1960).

فردی که زبان نوشتاری و اجزای اصلی آن را (مثل حروف، لغات، تلفظ، املا، صحیح، نقش لغات در جملات و دستور زبان) آموزش دیده است، از نظر کلامی با سواد به حساب می‌آید. گستره خواندن و نوشتن، مانند عناصر و قوانین زبان محدود نیست و هر کس که بخواهد می‌تواند با کسب مهارت در این زمینه به ارتباطات کلامی بسیار مؤثر و خلاقانه‌ای دست یابد. نظم ساختاری زبان در ریشه ساده و ابتدایی کلمات، پنهان است و سواد همان اشتراک موجود در مفاهیم یک قرارداد از پیش تعیین شده، برای تبادل اطلاعاتی خاص و گاه هم‌معنی، میان افراد یک گروه و یا جامعه می‌باشد. بنابراین تعریف، سواد بصری نیز معنایی مشابه دارد و هدف از ایجاد آن شکل‌گیری یک سیستم اصلی برای آموزش، ارزیابی و تشخیص، ساخت و درک پیام‌های بصری برای تمام افراد یک جامعه، اعم از هنرمندان و مردم عادی است. برای دستیابی به این هدف می‌توان از این کتاب به عنوان یک راهنمای مناسب بهره جست. همانطور که پیداست عنوان کتاب به موضوع اصلی و محتوای کتاب اشاره کرده است و تلاش نگارنده بر آن است که بتواند راهکارهای مناسبی برای بیان و ارتباطات بصری و تحلیل و بررسی وجه مشترک تمامی آثار بصری را به بهترین شکل ممکن ارائه دهد. امید است که این کتاب و مطالب آن به مطالعات و بررسی‌های گسترده‌تری در این عرصه، یاری رساند.

زبان بصری مثل هر زبان دیگری شامل اطلاعات زیادی است که موارد استفاده آنها متفاوت است و فرا گرفتن آن منجر به کسب مهارت و توانایی در ساخت و ادراک پیام‌ها (از مراحل ابتدایی تا عالی‌ترین مراحل آن، که همان بیان هنرمندانه بصری است) خواهد شد. زبان بصری وابسته به اجزای کوچک و یا عبارت‌هایی است که عملکرد و نحوه قرارگیری آنها بر مفهوم کلی پیام یک اثر بصری بسیار تأثیرگذار خواهد بود. اما چگونه می‌توان به یک تعریف مشخص از اجزا و یا کلیت یک اثر بصری دست یافت؟

این امر محقق نمی‌شود مگر با ارزیابی تمام تحلیل‌ها، تعاریف، تمرین‌ها، مشاهدات عینی و نهایتاً راهنمایی‌هایی که منجر به شکل‌گیری ارتباط میان بیانات هنری، گروه‌ها و تمام هنرهای بصری و مفاهیم آنها شده است. اغلب افراد به دنبال پاسخ به این پرسش

که «هنر چیست؟»، به بررسی نقش محتوای هنر در قالب شکل و فرم پرداخته‌اند. اما در این کتاب از روش‌های ساده‌تری برای پاسخ به این پرسش استفاده شده است و آن هم بررسی مفاهیم عناصری مانند: رنگ، سایه - روشن، خط، بافت و مقیاس، قدرت بیانی هر کدام از تکنیک‌های بصری مثل: جسارت، قرینگی، تکرار و تأکید و در آخر بررسی ابزارهایی است که در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری‌های یک طراح نقش مهمی دارند.

به‌طور خلاصه سواد بصری همان فرم کلی اثر، تأثیر متقابل عناصر بر یکدیگر، شناخت و کاربرد تکنیک‌های بصری و در نهایت روابط میان ترکیب‌بندی و مفهوم مد نظر در یک اثر است.

عوامل فرهنگی و جهانی مانند: فیلم، عکس، سینما و تلویزیون که تصویر انسان از خود را شکل بخشیده است، به ضرورت آموزش سواد بصری نیز تأکید می‌کند. چنین آموزش‌هایی هم برای مخاطبان و هم برای خالقان ارتباطات بصری ضروری است. موهولی ناگی^۱ از اساتید معروف مدرسه باهاس^۲ در سال ۱۹۳۵ در این زمینه می‌گوید: «بی‌سوادی در آینده صرفاً عدم آگاهی شخص نسبت به قلم نیست، بلکه عدم شناخت فرد نسبت به یک دوربین عکاسی نیز بی‌سوادی محسوب خواهد شد.» آینده‌ای که ناگی از آن صحبت می‌کرد، امروز است. پتانسیل قابل توجه آموزش و سواد بصری نقش مهمی در توسعه و رشد و گسترش ارتباطات جهانی دارد و کتاب حاضر می‌تواند گام کوچکی در راه ایجاد اینگونه از ارتباطات باشد.

1. Moholy Nagy

2. Bau-Haus